

Magyar erdőmérnök-életutak Trianon árnyékában

Homor Péter

Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Győr

Bevezetés

A hazai erdőszet tagjai számára közismert, hogy a trianoni döntéssel nemcsak Magyarország területének kétharmada, hanem az erdők 84,1 százaléka is a mai határokon kívülre került. A trianoni békeszerződés aláírásának századik évfordulója lehetőséget nyújt arra, hogy a szakma képviselői mellett a történészek és a nagyközönség figyelmét is felhívjuk erre a történelmi tényre. A trianoni döntést követően a hazai erdőgazdálkodást teljesen újjá kellett szervezni, hiszen a legintenzívebben művelt erdőgazdaságok is elvesztek. Az Országos Erdészeti Egyesület *Trianon hatásai a magyar erdőgazdálkodásra* címmel (OEE 2020) kiadványt jelentetett meg a centenáriumra.

A selmecebányai Bányászati és Erdészeti Főiskolát végzett erdőmérnökök az agrár-műszaki értelmiséghez, egyben a korszak középosztályához is tartoztak. Emellett a nemzetiségi területeken a magyar állam képviselői és egyúttal a megélhetést nyújtó munkaadók is voltak. Az erdőmunkások révén napi kapcsolatban álltak a legszegényebb rétegekkel, sokszor a többséget adó nemzetiséggel, és általában a nyelvükön is értettek.

A tanulmány ezen a ponton csatlakozik a trianoni békeszerződés társadalomtörténeti következményeit vizsgáló történelmi munkák sorához, amelyek a vesztes világháborút követő időszak, a békeszerződés aláírásának aktusán és direkt hatásain túlmutató, több szempontú, a kor társadalmi és gazdasági problémáira is rávilágító elemzését célul tűzték ki. A magyar erdőszet 1920 utáni sorsa minden történelem iránt érdeklődő számára érdekes lehet, amennyiben a korabeli társadalmi problémák egy szűkebb szakmán belüli megjelenését vizsgáljuk.

Ebben a tanulmányban a Soproni Egyetem levéltárában található erdőmérnök-önéletrajzok segítségével a Trianont átélt erdőmérnök-generáció életútját, társadalmi viszonyait, a történelem egyéni sorsokban megmutató drámáját igyekszem történelmi vizsgálat alá vonni. Ehhez az életutakból kinyerhető adatok elemzésére alapozott módszert választottam, a tanulmányban mintegy háromszáz életút adatait hasonlítottam össze.

1. Szakirodalmi áttekintés

A tanulmány szakirodalmi háttérét a Trianon-kérdés hatalmas irodalmából alapvetően a 2010 után keletkezett, elsősorban az MTA Lendület Trianon 100 Kutatócsoporthoz köthető munkák nyújtották. Ablonczy Balázs: *Ismeretlen Trianon* (Ablonczy 2020) című kötete a 2020-ig elvégzett kutatómunka eredményeit mutatja be, egyben alkalmas irodalmi háttérrel szolgáltatt jelen tanulmányhoz is, különösen az impériumváltásokkal, a menekültkérdéssel és a társadalmi változásokkal foglalkozó fejezetek révén. A témák bővebb kifejtése pedig megtalálható a kutatócsoporthoz kapcsolódó egyéb publikációkban.

A tanulmány elkészítése során emellett nagymértékben támaszkodtam a hazai társadalomtörténészek, különösen Kovács István Gábor (összefoglaló munka: Kovács István Gábor 2011) és Bódy Zsombor eredményeire. Az adatok feldolgozásának módszertani háttérét Kövér György cikke (Kövé 2011: 219–242) nyújtotta.

Az magyar erdészet 20. századi szakmatörténetére vonatkozó, kifejezetten történészek által írt monográfia eddig nem született. Az erdőmérnök szakmatörténészek eredményei közül a rendszerváltás előtti irodalomból Hiller István munkásságát és az Erdészettörténeti Közlemények 1965–2014 között megjelent köteteit említem, utóbbiban rengeteg tanulmány, forrásközlés, részkérdés tárgyalásra került. A periodika által közölt tudásanyag összefoglalásának tekinthető Oroszi Sándor: *A magyar erdőgazdálkodás képes története* című három kötetes munkája, mely egyben a korszakhatárokat is kijelöli: az első kötet (Oroszi 2016a) a dualizmus (1867–1919), a második kötet (Oroszi 2016b) a két világháború közötti évtizedek (1919–1945), a harmadik kötet (Oroszi 2018) az 1945–1990 közötti időszak erdészettörténetével foglalkozik.

A szakmatörténeti anyag digitalizálása terén a hazai erdészet különösen kiemelkedő teljesítmény nyújt, az alapvető kortárs erdészeti szaksajtó és szakirodalom elérhető a Wágner Károly Digitális Szakkönyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár szerverein (Nagy–Sárvári 2020), melyek közül különösen az *Erdészeti Lapok* és az *Erdészeti Zsebnaptárak* digitalizált anyagát használtam fel a kutatás során.

Értékes forrás még Pápai Gábor: *Gyökerek és lombok* című, 12 kötetes, lezártnak tekinthető életútinterjú-sorozata, illetve Gál Péter József: *Selmeci-soproni diákélet* című visszaemlékezés-gyűjteménye, amely az 1980–1990-es években még élő szakemberekkel készített interjúkon és levelezésen alapul.

Az általam alkalmazott módszer nem csak száraz szakmai elemzéseként prezentálható, erre példaként említem Rainer M. János: *Századosok* című, az 1939-ben tisztté avatott, százhatvan fős, ludovikás évfolyam kollektív élettörténetét feldolgozó munkáját.

2. Módszertan

A tanulmány a Soproni Egyetem Központi Levéltárában őrzött erdőmérnök-életrajzok feldolgozásán alapul (SOE KL 104. fond). A soproni Erdőmérnöki Főiskolán az 1/1956. (V. 19.) OM rendelet alapján az 1956-os évtől adományoztak aranydiploma- és gyémántdiploma elismerést. Később vas-, rubin- és gránitoklevél adományozására is sor került a végzést követő 65, 70, illetve 75 év után. A tiszteletdiploma adományozása a mai napig rövid szakmai önéletrajz benyújtása alapján történik, 1990 után ezek nyomtatásban is megjelentek.

A tiszteletdiplomára jogosult mérnökök általában egy-két oldalas összefoglalót küldtek szakmai pályafutásukról. Szerencsére mindig voltak, akik túllépték ezt a keretet, vagy kísérelésként meséltek hosszabban életükről. Az önéletrajzok szerkesztett formában kerültek a díszoklevelekről döntő tanács elé, de az eredeti levelekben a szoros értelemben vett szakmai életúton kívül szerepelnek további adatokat tartalmazó szakaszok, amelyek értékes forrásanyagot nyújtanak.

A tiszteletdiplomás levelezés feldolgozása során 302, 1862–1905 között született erdőmérnök életútjára vonatkozóan sikerült adatot gyűjteni. Ezek között 281 darab többé-kevésbé teljes önéletrajz került elemzésre. Az önéletrajzok a személyi adatokon túl rendszerint a főiskolán eltöltött időre és az első világháborús részvételre vonatkozó szöveges részeket (harctéri tapasztalat, hadifogság, rokkantság), majd az oklevélszerzést követő életút részletezését tartalmazzák. Külön egységként dolgoztam fel az 1920-ig terjedő, az 1921 és az első bécsi döntés, vagyis 1938 közötti, valamint a második világháború alatti időszakot. Emellett rögzítettem, hogy hol élt az önéletrajz szerzője 1945 után. Jól használható adatot jelentett a tiszteletdiplomáért folyamodó levél keltezésében feltüntetett tartózkodási hely.

A halálozások időpontját az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés-adatbázisát, a Petőfi Irodalmi Múzeum Névtérét és az Erdészeti Lapok nekrológiáit felhasználva gyűjtöttem össze. A halál dátumát a 302 személy közül 131 esetben sikerült megállapítani. Így jött létre az 1956–1977 között tiszteletdiplomát (arany-, gyémánt- és vasdiplomát) szerzett erdőmérnökök adatbázisa.

Az önéletrajzok elemzése során figyelembe kell venni, hogy az egyén szubjektív szempontjai, az emlékezet hibái, a papírra vetés körülményei, különösen a szocialista kor, illetve az ahhoz való igazodás kényszere hatással lehettek az önéletrajzok tartalmára. Az önéletrajzok elkészítéséhez adott útmutatók kiemelték, hogy az kizárólag a szakmai életútra vonatkozzon. Szerencsére az idős mérnökök ezt többször nem vették figyelembe. A tanulmányokra és szakmai életútra vonatkozó adatokat a rendelkezésre álló információforrásokkal (pl. a hallgatói törzskönyvek adatbázisával, címtárak adataival, az erdészeti szakoktatás dokumentumaival: az iskolatörténetekkel, évkönyvekkel), illetve Halász Aladár az 1938–1944 között visszatért területek erdészettörténetét feldolgozó munkájának (Halász 2007) életrajzi adataival összevettem, azokban sok megnyugtató egyezést találtam.

A fentiek alapján elmondható, hogy a feldolgozott életrajzok változatossága miatt az aranydiplomáért folyamodó erdőmérnökök önéletrajzai alkalmasak arra, hogy egy viszonylag szűk minta segítségével a szakma képviselőinek kollektív portréját megrajzolhassuk, azok a teljes életútra vonatkozó, különféle elemzésekre alkalmas adatokat tartalmaznak. Különösen igaz ez a magántulajdonosoknál, az egyházi birtokokon, a városi erdőkben és a törvényhatóságoknál vagy közalapítványoknál, közbirtokosságoknál alkalmazott erdészekre, hiszen esetükben az állami alkalmazottakkal összevetve jóval kevesebb egyéb forrás áll rendelkezésre.

3. Eredmények

1918 után az erdészeti szervezet összeomlott, a megszállt területeken megsemmisült. A trianoni határok közötti Magyarországon az erdészeti szervezet újjászervezése az 1923. évi XVIII. törvénycikk alapján felállított erdőigazgatóságokkal került sor. Az erdőigazgatóságok és az alájuk tartozó erdőhivatalok létrehozásával a korábban egymás mellett működő állami erdőfelügyelőségeket, a járási erdőgondnokságokat és az állam tulajdonában levő erdők, kopárterületek és természeti emlékek gazdasági ügyeit intéző erdészeti hivatalokat összevonták.

Az 1927-es magyarországi tiszti címtárban hat erdőigazgatóságot találunk Debrecen, Gödöllő, Győr, Kaposvár, Kecskemét és Miskolc székhellyel (Magyarország tiszti cím- és névtára 1927: 188–190). Az 1923-ban eredetileg veszprémi központtal megszervezett erdőigazgatóság Győrbe költözött, a kecskeméti pedig később Szegedre került. Kincstári erdőbirtokokból alig maradt a csonka hazában. A gödöllői állami és koronauradalmi erdőbirtokok teljes területe mellett az egykori tótsóvári erdőigazgatóság Miskolc környéki területe maradt a trianoni határokon belül. Az 1923-ban született szervezeten gyökeresen csak az 1935. évi erdőtörvény, majd az országrészes-visszacsatolások változtattak. Az új szabályozás korszakos jelentőségű volt a törvényes, erdészeti irányítással meginduló természetvédelem megalapozásában is.

A lecsökkent területű országban kevesebb erdőmérnök állás maradt, így a korábban is a trianoni határokon belül dolgozó, a határon túlról menekült és az erdőmérnöki főiskoláról kikerülő – a háború miatt tanulmányaikat később befejező, összetorlódott évfolyamok – nagy létszámú, frissen végzett erdőmérnök miatt az erdészeti ágazat munkaerőpiaca túltelítetté vált (Oroszi 2016b: 62). Az első években a minisztériumi intézkedéseknek köszönhetően sikerült mérsékelni a háború utáni elhelyezkedési nehézségeket, de a Faértékesítő Hivatal keretében szervezett fakitermelés és a kifejezetten a válságkezelés miatt beindult erdészeti beruházások ellenére az 1924-től a főiskoláról kikerült mérnökök önéletrajzaiban szinte kivétel nélkül megjelent a panasz, hogy nehéz volt elhelyezkedni.

A megcsonkított Magyarország egyik súlyosabb problémája a köztisztviselők, közalkalmazottak létszámcsökkentése volt. Az állami erdészeti szervezetben a korábbi létszám a harmadára-negyedére csökkent. Az elbocsátásoknál igyekeztek figyelembe venni az

életkort, a szolgálati képességet és a vagyoni helyzetet. A megfelelő szolgálati időt és korhatárt elérteket nyugdíjazták.

A magasabb presztízsű állami szolgálat helyett a hazai, menekült, illetve az utódállamokban maradt magyar erdőmérnökök számára is felértékelődött a városi, uradalmi és egyházi tulajdonú erdőkben teljesített szolgálat, esetleg magánmérnöki tevékenységbe kezdhettek, fakereskedelemben helyezkedtek el, vagy pályaelhagyókká váltak.

A Magyarországon maradt erdőkben a legnagyobb kihívást az jelentette, hogy korábban erdőgazdasági szempontból kevésbé jelentősnek tekintett területekre kellett kidolgozni a művelés alapelveit (Balogh 2017: 73). A korszak erdészeinek fő feladata a rosszul vagy egyáltalán nem kezelt, sokszor csak vadászatra használt erdők helyreállítása, feltárása, a kezelés üzemeltetése lett. 1923-tól elindult a törvényen alapuló alföldfásítás programja, amely az erdősítés mellett az elhelyezkedést is támogatta. Az alföldfásító, napidíjas erdőmérnök állás nem jelentett rendes, állami hivatalt, és megszüntetése a gazdasági világválság idején az erdészeti szakmában újabb munkaerő-piaci válságot eredményezett.

3.1. Az erdőmérnökök működési helyének és foglalkoztatási szerkezetének megváltozása Trianon után

A feldolgozott önéletrajzokat író erdőmérnökök 1920-ban legalább középiskolások voltak. A trianoni békeszerződés következményei többnyire közvetlenül hatottak sorsukra, de legalábbis megélték a magyar társadalom reakcióit. A rendelkezésre álló 281 önéletrajz íróinak 36 százaléka született Magyarország 1920 utáni határain belül, közel kétharmaduk (64%) születési helye a trianoni határokon kívülre esett. A két világháború között viszont kétharmaduk (68%) a csonka határokon belül élt, vagyis a Trianon előtti arányok megfordultak. Az áttelepülők többsége – a főiskolai hallgatókat nem számítva – 1919–1920-ban került Magyarországra.

	Történelmi Magyarország 1920 előtt (N=168)		Magyarország és az utódállamok 1920–1938						Magyarország a visszatért területekkel 1939–1945 (N=203)	
			Magyarország (N=174)		Csehszlovákia (N=39)		Románia (N=42)			
Államerdészet	122 fő	73%	95 fő	55%	20 fő	51%	27 fő	64%	147 fő	72%
Hitbizomány, uradalom	27 fő	16%	52 fő	30%	13 fő	33%	6 fő	14%	44 fő	22%
Magánmérnök	2 fő	1%	20 fő	11%	4 fő	10%	7 fő	17%	9 fő	4%
Egyházi	9 fő	5%	18 fő	10%	1 fő	<3%	4 fő	10%	19 fő	9%
Felsőoktatás	4 fő	2%	10 fő	6%	1 fő	<3%			2 fő	1%
Városi erdészet	7 fő	4%	9 fő	5%	6 fő	15%	1 fő	2%	12 fő	6%
Földmérőmérnök	1 fő	<1%	8 fő	5%	1 fő	<3%			4 fő	2%
Részvénytársaság, kereskedőcég	13 fő	8%	8 fő	5%	3 fő	8%	6 fő	14%	13 fő	6%
Közalapítvány, közbirtokosság	5 fő	3%	7 fő	4%	2 fő	5%			5 fő	2%
Szakoktatás	8 fő	5%	7 fő	4%			2 fő	5%	3 fő	1%
Építőipar, kultúrmérnökség, egyéb mérnöki munka	1 fő	<1%	6 fő	3%	1 fő	<3%			2 fő	1%
Erdészeti kutatás	3 fő	2%	3 fő	<2%					3 fő	1%
Vasút	2 fő	1%	3 fő	<2%			2 fő	5%	5 fő	2%

1. táblázat: A vizsgált erdőmérnökök foglalkoztatási szerkezete a vizsgált időszakokban. Ha egy erdőmérnök több területen teljesített hosszabb-rövidebb szolgáltatást, mindegyik kategóriában szerepel.

Forrás: saját szerkesztés Soproni Egyetem Központi Levéltár (SOE KL) 104 Diszoklevelek alapján

Az erdőmérnökök a polgári korszak más értelmiségijeikhez hasonlóan – a munkaviszony, illetve ebből következően a keresetforrás szempontjából is – három nagy csoportra oszthatók: közalkalmazottakra, magánalkalmazottakra és szabad pályán tevékenykedőkre. A három csoport közül különösen az állami alkalmazottakra vonatkozóan áll rendelkezésre nagyszámú forrás.

Az 1918 előtti Magyarországon az erdőmérnökök közel háromnegyede dolgozott államerdészetnél, arisztokrata földbirtokon további 16 százalék. Viszont nem volt jellemző a magánmérnöki, földmérő, geodéta, építő- és egyéb mérnöki tevékenység, illetve a vasútnál végzett munka. 1918–1920 között megjelent a felsőfokú napidíjas alkalmazás. Megjegyzendő, hogy az aktív erdőmérnökök közül kilencen harcoltak katonaként az első világháborúban, közülük négyen hadifoglyok voltak.

„Csonka-Magyarország még csonkább erdőgazdaságának évente összesen nyolc erdőmérnökre van szüksége. S én gondoskodom róla, hogy többen ne menjenek át a vizsgákon. Úgy tanuljanak az urak” – mondogatta állítólag Fehér Dániel, a Bányamérnöki és Erdőmérnök Főiskola legendás professzora (Oroszi 2016a: 72).

A területvesztések mellett a gazdasági helyzet romlása is fokozta a szakma válságát. A földművelésügyi minisztériumban alkalmazott állami erdőmérnökök háború végi 800 fős létszáma lecsökkent, a megváltozott határok közötti területen az 1921–1922. évi költségvetési terv alapján 271 hivatali státusz maradt. Ehhez képest a háború alatt az állami alkalmazott erdőmérnökök legalább negyede szintén a csonka hazába menekült. A fizetési osztályokba sorolt, kinevezett erdőmérnökállások számát ráadásul az 1925-ben bevezetett, általános státuszrendezéssel 1927-re tovább csökkentették, 259-ről 222-re (Az állami tisztviselők státuszrendezéséről, 1925). Nem meglepő tehát, hogy az állami alkalmazott erdészek aránya

csökkent az erdészársadalmon belül. Ugyanez a tendencia tapasztalható a két utódállamban, Csehszlovákiában és Romániában is.

Magyarországon az első világháború előttihez képest duplájára nőtt a magánbirtokon dolgozó erdómérnökök aránya, emellett megemelkedett az egyházi birtokokon alkalmazottak száma is. Akár Magyarországot, akár az utódállamokat nézzük, az erdómérnökök egy tizedének volt olyan időszaka, amikor magánmérnökként, esetleg egy ilyen magánmérnöki iroda alkalmazásában állva kereste kenyerét. Közéjük nem csak az alkalmazás hiányában kényszervállalkozókká válók, de a 35 szolgálati év után nyugdíjba vonult erdómérnökök is beletartoztak. Utóbbiak közül sokan magánmérnöki irodát nyitottak, tanácsadóként dolgoztak. Czillinger János nyugalmazott királyi erdőfelügyelőnek, az *Erdészeti Lapok* 1924–1928 közti szerkesztőjének magánmérnöki irodája több erdómérnöknek adott megélhetést Magyarországon, a Felvidéken pedig Janoviczky Béla erdőrendezői irodájában dolgoztak többen.

A két világháború közötti Csehszlovákiában viszonylag nagy volt a városi tulajdonú erdők szerepe a főiskolán végzett erdómérnökök alkalmazásában, emellett a Pálffy, a Coburg, a vadgazdálkodásával a korszakban világhírré szert tevő Károlyi uradalmat, a fokozatosan csehszlovák állami tulajdonba kerülő Árvai Közbirtokosságot vagy a Schönborn birtokokat megvásárló, Kárpátalján működő Latorica Részvénytársaságot kell kiemelni mint fontos munkáltatót. Romániában a fakitermelő vállalatok mellett az erdőgazdálkodást folytató részvénytársaságok, a Resicai Vasművek és Uradalmak Rt., a losonci Bánffy grófok tulajdonában álló Gödemesterháza Erdőuradalom Rt. voltak jelentősek. A közbirtokosságok, így a beszterce-naszódi községi erdőkből alakult Regia Szövetkezet, a Csíki Magánjavak is fontos munkaadók voltak. Viszonylag magas a román államvasutak alkalmazásába került erdómérnökök aránya is. A magyar érdekeltségű birtokok, magántulajdonok arányát mindkét utódállam csökkentette a névleg szociális céllal megindított földreformok eredményeként; ez a tendencia szintén hatással volt a magyar erdómérnökök életére.

A két világháború között új jelenségként megnehezedett a pályakezdés. A diploma megszerzése után évekig kellett várni a kinevezésre. Nagyon sok felsőfokú végzettségű több évig napidíjas, ideiglenes, helyettes minőségben dolgozott, és – különösen a világválság éveiben – megszorodott a diplomás munkanélküliek száma is (Kovács 2011: 21). Az erdészeti ágazatban a felsőfokú napidíjasok száma 50–100 között volt (Oroszi 2016b: 70). Az erdómérnökök napidíjas alkalmazása Magyarországon az első világháború után jelent meg, az 1920 előttre vonatkozó erdészönéletrajzok csupán 3 százalékában fordult elő. Ez az arány 1920–1939 között 15 százalékra nőtt. Napidíjas erdómérnökök dolgoztak a Faértékesítő Hivatalban, az erdei vasútépítésekénél, majd a lillafüredi Palotaszálló építésvezetői között és az alföldfásításban. A nagy gazdasági világválság miatt az alföldfásítókat is elbocsátották, egyeseket azonban például malomellenőrként alkalmaztak. A két világháború közötti erdómérnökök között viszonylag magas volt a pályaelhagyók aránya. Az állástalanság elkerülésére jellemző kiút az építő- és földmérőmérnöki tevékenység, a kultúrmérnökség volt.

3.2. Magyar erdómérnökök a visszatért területeken a második világháború alatt és 1945 után

A második világháború alatt átmenetileg visszacsatolt felvidéki területeken, Kárpátalján és Erdélyben kiépülő magyar erdészeti szervezet és erdészeti szolgálati viszonyok történetét alapos munkájában Halász Aladár dolgozta fel. Itt csak az önéletrajzi adatbázisból kinyert adatokat elemezzük, így adatgyűjtésünk nem terjedt ki arra a fiatal generációra, amely a visszatért területeken az erdómérnöki kar törzsét alkotta. A Magyar Mérnöki Kamara nyilvántartása szerint 1944-ben az országban összesen 808 erdómérnök volt (Halász 2007: 90). Az önéletrajzok alapján 203 erdómérnökről, tehát jó eséllyel a hazai szakemberek negyedéről áll rendelkezésre adat. Az 1938 után visszatért területeken 88-an dolgoztak

rövidebb-hosszabb ideig, közülük csupán 26-an születtek Magyarország 1920 utáni határain belül. Az utódállamokból visszatérőknek csak kisebbik része dolgozott azon a területen, amely újra a magyar állam fennhatósága alá került. Az önéletrajzokból kirajzolódó általános jelenség volt, hogy a visszacsatolást követően az erdőmérnökök a Csehszlovákiában és Romániában maradt területekről is a magyar állam kötelékébe jelentkeztek. Olykor már a készülő döntés hírére kérték áthelyezésüket a leendő magyar határok területére vagy annak közelébe. A repatriálás kiváltó okai között szerepelt a Romániában az 1930 évek közepétől egyre sűrűbben előforduló eset, hogy a magyar erdőmérnököket az Ókirályság területére (Jászvásárra, Dobrudzsába, a Duna-deltába) helyezték. A második világháború alatt Romániában maradt erdőmérnökök pedig arról számoltak be, hogy kémváddal illették őket, és ezért hagyták el a román területeket.

1939–1945 között az erdőmérnökök foglalkozási szerkezete többé-kevésbé hasonlóvá vált a történelmi Magyarországon jellemző struktúrához, vagyis a mintába került erdőmérnökök túlnyomó hányada két területen, az államerdészetben (72%), illetve hitbizományban, arisztokrata magánerdőben (22%) dolgozott. Az önéletrajzokból kiderül, hogy ezt az akkor 30–40 éves korban járó erdészgenerációt is érintette a háborús mozgósítás, 14-en voltak katonák, egy fő hadifogoly is volt.

A fentiek ismeretében nem meglepő következmény, hogy az újabb hatalomváltást követően a visszacsatolások során átmenetileg újra magyar szolgálatba lépő mérnökök nagy része Magyarországra került. Voltak, akik a területek katonai kiürítésekor, mások magánúton hagyták el az újra idegen fennhatóság alá került területeket. A felvidéki életrajzokban több esetben előfordul, hogy magyar katonaként kerültek Magyarországra. A mintában szereplő, Trianon után valamelyik utódállamban maradt, és a második világháború alatt visszacsatolt területen dolgozó erdőmérnökök többsége 1944 után áttelepült Magyarországra. A Trianon után valamelyik utódállamban maradt magyar erdőmérnökök többsége pedig 1944 után áttelepült Magyarországra. 1945 után a trianoni határokon belül élő erdőmérnökök közül 122 (57%) született a mai határokon kívül. Velük együtt 77 százalékra nőtt a Magyarországon és a trianoni határokon kívül született, Magyarországon élő erdőmérnökök aránya a vizsgált csoporton belül.

Az általam vizsgált erdőmérnök-generáció második világháború utáni sorsát csak röviden érintjük. A még aktív tagokat, ha nem voltak eleve állami szolgálatban, a magántulajdonú erdők államosítása során általában átvették. A koalíciós időszakban, 1945–1948 közötti sokan politikai okból lettek nyugdíjasok. Nekik – és azoknak, akik már 1945 előtt nyugdíjasok voltak – az illetményét az 1950-es évek elején megszüntették, vagy annyira lecsökkentették, hogy kénytelenek voltak újra munkát vállalni. Egy erdőmérnök kitelepítéséről is beszámol, mások vagyonát pedig államosították. A nyugdíj egyébként is olyan alacsony volt, hogy helyette vagy mellette –, akinek egészségi állapota lehetővé tette – jóformán minden Magyarországon élő erdőmérnök dolgozott az 1960-as évek elejéig. Többségük erdészeti területen alacsonyabb beosztásokban vagy nyugdíj melletti foglalkoztatottként, mások például építésvezetőként, bányászati kutatásban, földmérőként vagy éppen éjjeliőrként dolgoztak. Csehszlovákiában az erdőmérnökök helyzete hasonló volt a magyarországihoz. Romániában az állami szolgálatba történő átvétel nem volt automatikus, több erdőmérnököt csak évekkel később alkalmaztak újra állami erdészetnél.

Következtetések

Munkám során 281 erdőmérnök önéletrajzát elemeztem. Céлом volt megvizsgálni, hogy milyen hatással volt a trianoni békeszerződés az erdőgazdasági szakemberekre. Emellett az erdőmérnökök későbbi életútját is vizsgáltam.

A trianoni erdészgeneráció számára nem csak a haza kétharmada, adott esetben maga a szülőföld, hanem a legideálisabb munkaterület, a szakmai optimumhoz legközelebbi

erdőállomány is elveszett. Ráadásul a Trianon utáni Magyarországon pályafutásukat megkezdő erdészek számára nem adatott meg, hogy az ambiciózus erdész olyan változatos természeti körülmények között próbálhassa ki tudását, mint például Simonfy Ákos, aki pályáját Nagybányán kezdte, Besztercebányán folytatta, majd Nagykőrös város erdeinek gondnoka lett, hogy aztán a horvátországi Modrus-Fiume megyében fenyveserdők árbofca célra történő hasznosításával foglalkozzon. Szakmai pályáját összegző önéletrajzában a közvetlen Trianon előtti időszakról pedig a következőt írta: „Horvátországból 10 évi eredményes munkálataim elismerésül 1909. év november havában ki lettem nevezve a kolozsvári kerületi kir. erdőfelügyelőséghez Kolozs, Szolnok-Doboka és Beszterce-Naszód vármegyékhez vármegyei előadónak. Kerületeim a királyhágói Bihar megyei határtól Bukovináig, egészen a Kárpátok csúcsáig terjedt. Minden erdőbirtok felügyelete az erdőfelügyelőség alá tartozott, hol 12 év alatt nagyon sok vízmosásos területet erdősítettem be” (SOE KL 104; Simonfy 2008).

Az utódállamok folytatták az erdőgazdálkodást a magyar erdőgazdaság által lerakott évszázados alapokon. Csehszlovákiában például még évekig az 1879-es erdőtörvény alapján folyt az erdőgazdálkodás. A magyar állam idején kialakult erdészeti igazgatási szervezet is alig változott, és a helyben maradt szakemberek is jelentették a szaktudás folytonosságát.

A Trianon utáni magyar erdészeten jelentkező, lassan javuló tendenciát megakasztotta a nagy világválság. Az erdészeti alkalmazottak nemcsak Magyarországon, de az utódállamokban is elhelyezkedési nehézségekkel néztek szembe, sok volt a korabeli kényszervállalkozó és a pályaelhagyó. Az 1938 utáni terület-visszacsatolások a magyar erdészeti számára rövid fellendülést hoztak, melyet a második világháború borzalmai zártak le. 1945 után pedig a szocialista állam kiépítésével az erdészeti ágazatban is egy gyökeresen megváltozott korszak vette kezdetét.

Gyarmathy Endre hallgatóként IV. Károly visszatérési kísérletekor az egykori Habsburg uralkodó testőrségének tagja volt, későbbi sorsa pedig sok más erdőmérnökhöz hasonló volt. 1988-ban bekövetkezett halála után nekrológiója egy Simonfy Ákosétól eltérő korban élt, de szintén gazdag élettapasztalattal rendelkező szakembertől búcsúzott ezekkel a szavakkal: „Ahhoz a generációhoz tartozott, amely ideiglenes rapidíjasként a legkülönbébb beosztásokban kellett kezdje munkáját, de a létbizonytalanság sem térített el az erdőhöz fűződő szeretetétől. A küzdelmes évek során szerzett gazdag tapasztalatai tették alkalmassá arra, hogy mint erdőgondnok, majd erdőgazdasági főmérnök az erdőgazdálkodást, majd pedagógusként újabb erdőszegenerációk képzését irányítsa” (Halálozás 1988).

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a tanulmányban vizsgált erdőmérnökök 36 százaléka született Magyarország 1920 utáni határain belül, 64 százaléka születési helye a trianoni határokon kívülre esett. Az első világháború után a vizsgált erdőmérnökök kétharmada (68 százalék) a trianoni Magyarországon élt, a második világháborút követően pedig újabb – Trianon után valamelyik utódállamban maradt – szakemberek települtek át Magyarországra. Velük együtt 77 százalékra nőtt a Magyarországon és a trianoni határokon kívül született, de a(z újra) lecsökkent területű Magyarországon élő erdőmérnökök aránya a vizsgált csoporton belül.

Születési hely	fő	%	Lakóhely 1945 után	fő	%
Trianoni Magyarországon belül született:	100	36%	Magyarországon él:	216	77%
Trianoni határon kívül született:	181	64%	Trianoni határon kívül él:	57	20%
			Nyugaton él:	8	3%
Összesen	281	100%	Összesen:	281	100,0%

2. táblázat: A vizsgált erdőmérnökök születési helyének, illetve 1945 utáni lakóhelyének megoszlása
Forrás: saját szerkesztés Soproni Egyetem Központi Levéltár (SOE KL) 104 Díszoklevelek alapján

Ezt a tényt általánosítva elmondható, hogy Trianon hatása hosszú távon is érvényesült, hiszen nemcsak 1920 után, hanem a második világháborút követően is kerültek határon túli magyarok a haza lecsökkent területére. Sőt, az anyaországba történő betelepülés azóta sem szűnt meg. A MTA Lendület Trianon 100 kutatócsoport közvélemény-kutatása alapján 2020-ban a magyarországi válaszadók 28 százalékának volt határon túlról átköltözött rokonai a múltból. Közel minden ötödik (18%) magyarországi magyarnak pedig jelenleg is van olyan rokona, aki a történelmi Magyarország területén, de a határokon túl él, miközben a minta két százaléka maga is határon túl született (Trianon a hazai közvélemény szemében 2020: 4). Határon túli magyar ismerőssel a megkérdezettek 37 százaléka rendelkezik. A történelmi adatok és a közvélemény-kutatás eredményei alapján Ablonczy Balázs az elszakított területekkel közvetlen vagy származási kapcsolatban álló honfitársaink számát 2–3 millióra becsülte (Ablonczy 2020: 203–204). Ők nemcsak a történelmi ismereteik, de a saját érintettségük révén is erősebben kötődnek az elcsatolt területekhez.

Irodalom

1923. évi XVIII. törvénycikk az erdészeti igazgatásról.
- Ablonczy B. 2020. Ismeretlen Trianon. Budapest: Jaffa.
- Az állami tisztviselők státuszrendezéséről. 1925. *Erdészeti Lapok* 64(12): 407–413.
- Balogh R. 2017. Az Országos Erdészeti Egyesület története a 19–20. században. In: Sárvári J. (szerk.): *Almanach 1866–2016*. Budapest: Országos Erdészeti Egyesület, 22–135.
- Gál P. J. 2019. *Selmeci-soproni diákélet*. Sopron: Soproni Egyetem Kiadó.
- Gyászjelentések. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648> (letöltve: 2020.12.03.)
- Halálozás. 1988. Az Erdő 37(9) hátsó belső borító.
- Halász A. 2007. Erdészettörténet a visszacsatolt országrészekről 1938–1944. *Erdészettörténelmi Közlemények* 71. Budapest: Országos Erdészeti Egyesület.
- Kovács I. G. 2011. *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok*. Társadalom- és kultúratörténelmi tanulmányok. Budapest: L'Harmattan.
- Kövér Gy. 2011. Én-azonosság az ego-dokumentumokban. Napló, önéletírás, levelezés. *Soproni Szemle* 65(3): 219–242.
- Magyarország tiszti cím- és névtára. 1927. 188–190.
- Nagy L.–Sárvári J. 2020. Az interneten is elérhetőek az erdészeti szakirodalom legfontosabb emlékei. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 29(1): 20–27.
- Oroszi S. 2016a. *A magyar erdőgazdálkodás képes története 1867–1919*. Budapest: Országos Erdészeti Egyesület.
- Oroszi S. 2016b. *A magyar erdőgazdálkodás képes története 1919–1944*. Budapest: Országos Erdészeti Egyesület.
- Oroszi S. 2018. *A magyar erdőgazdálkodás képes története 1945–1990*. Budapest: Országos Erdészeti Egyesület.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”,
nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

- Országos Erdészeti Egyesület. 2020. *Trianon hatásai a magyar erdőgazdálkodásra*.
Budapest: Országos Erdészeti Egyesület.
- Pápai G. 2000–2018. *Gyökerek és lombok*. 1–12. kötet. Budapest: Országos Erdészeti
Egyesület.
- PIM Névtér. <https://opac-nevter.pim.hu/> (letöltve: 2020.12.03.)
- Rainer M. J. 2018. *Századosok*. Budapest: Osiris.
- Simonfy Á. (1867–1962). 2008. In: Pápai G. (szerk.): *Gyökerek és lombok*. 6. kötet.
Budapest, 8–28.
- Soproni Egyetem Központi Levéltár (SOE KL) 104 Díszoklevelek. Tiszteletdiplomásaink.
<http://emk.uni-sopron.hu/content/index/id/3307> (letöltve: 2020.12.03.)
- Trianon a hazai közvélemény szemében. 2020.
http://trianon100.hu/attachment/0003/2255_trianon_lakossagi_survey_elemzes_final_honlapra.pdf (letöltve: 2020.12.03.)